

TANZİMAT'TAN GÜNÜMÜZE TÜRK ŞİİRİNDE VATAN TEMİ

Ali Kurt*

Özet: Vatan duygusu insanlık tarihi kadar eskidir. Ancak vatan fikri Tanzimat sonrası Türk şiirinde Nâmık Kemal'le bugünkü anlamıyla kullanılmaya başlamıştır. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar olan dönemde girdiği savaşlarla toprak kaybeden, sürekli müdafaa eden, eldekini korumaya çalışan, anavatana çekilmek zorunda kalan, hatta orasını bile kaybetme aşamasına gelen bir devletin şairlerinin yoğun bir şekilde milleti gayrete getirecek, onları mücadeleye çağırarak vatan temini işleyen şiirler yazdığını görüyoruz.

Kurtuluş Savaşı sonunda artık bağımsızlık elde edilmiş, Türkiye Cumhuriyeti kurulmuş, yeni bir ruhla Anadolu ve ülkenin kalkınması ön plana çıkarılmıştır. Bu atmosfer içinde 1923-1940 arası dönemde, kazanılan zaferlerin ve Mustafa Kemal Atatürk'ün büyüklüğünü, yüz yıllardır ihmal edilen Anadolu'nun güzelliğini ve Anadolu insanının çalışkanlığını anlatan romantik bir bakış açısıyla vatanın tem veya alt motif olarak kullanıldığı şiirler yazılmıştır. Aynı devirde Marksizmi ve milliyetçiliği idealizm olarak kabul ederek vatan temini işleyen şiirlerin yanında vatanı mistik bir bakış açısıyla ele alan şiirler de görülmektedir.

1940'lı yıllardan sonra ülkemizde pek çok açıdan dönüm noktası sayılabilecek önemli değişme ve gelişmeler meydana gelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin çok partili sisteme geçmesi, İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesi ve soğuk savaş dönemine girilmesi, Nato'ya ve Birleşmiş Milletler'e üye olmakla Türkiye'nin Batı'ya açılması, dolayısıyla da Batı'yı emperyalist olarak gören ve komünizmi alternatif olarak göstererek özgürlük isteyen gruplarla bu ideolojiye karşı çıkan milliyetçi, muhafazakâr grupların mücadelesi, Sovyetler Birliği'nin çökmesi sonucunda dünyanın ve ülkemizin artık yeni bir sürece girmesi gibi gelişme ve değişimler doğal olarak şiirde yankısını bulmuş ve bu dönemde vatan, tem veya alt motif olarak şiirlerde bazen romantik bazen de realist bir bakış açısıyla işlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vatan, Anadolu, Türk şiiri, tema.

* İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi.

THE THEME OF MOTHERLAND IN TURKISH POEM
FROM THE TANZİMAT ERA UNTIL TODAY

Abstract: *The feeling of motherland is as old as the history of humanity. However, the idea of motherland was used in today's meaning in Turkish poems after Tanzimat with Namık Kemal. In the period from Tanzimat to the Republic, we see that poets wrote poems about the theme of motherland that would rouse the nation to action intensely and call them for struggle. Those ones were the poets of a government which had lost lands with the wars; which had defended consistently; had tried to protect what it had; had had to withdraw to the motherland and besides, which had come to a progress to lose it.*

At the end of the National War for Independence, the independence was gained, the Turkish Republic was founded, the progress of Anatolia and the country was emphasized with a new mood. In this atmosphere, in the period between 1923 and 1940, the poems, in which motherland was used as a theme or a sub-theme, were written with a romantic point of view. These poems narrated the victories, the greatness of Mustafa Kemal Atatürk, the beauty of Anatolia that had been neglected for centuries, and the diligence of Anatolian people. At the same period, together with the poems, which dealt with the theme of the motherland by accepting Marxism and Nationalism as ideologies and the poems that dealt with the motherland with a mystical point of view, were also seen. After the 1940's, a lot of important changes and developments which could be considered as a turning point for our country took place in many aspects.

The developments and changes naturally effected poems. For instance, Turkish Republic started to use multiparty system, the second World war came to an end and the era of the Cold War began, Turkey spread to the West by being a member of NATO and the United Nations and therefore a struggle occurred between the groups that considered the Western World imperialist and wanted freedom by showing communism as an alternative; and the groups that opposed those kinds of ideologies and that were nationalist and conservative. In addition to those events the world and our country started to a new process with the consequence of collapsing of the Soviet Union. And in this period, as a theme or a sub-theme motherland was used in poems sometimes with a romantic and sometimes with a realistic point of view.

Keywords: *Motherland, Anatolia, Turkish poems, theme.*

GİRİŞ

Vatan kavramı, millet olabilmiş topluluklar için bir toprak parçası olmanın çok ötesinde daha geniş bir anlam taşımaktadır. Önceleri sadece “bir insanın doğduğu ve yaşadığı toprak parçası” şeklinde tanımlanan vatan kavramına, toplulukların tarihsel süreç içerisindeki mücadelelerine ve toplumsal yapıdaki değişimlerine paralel olarak farklı anlamlar yüklenmiştir. Buna bağlı olarak da günümüzde ulusların bu kavrama yükledikleri anlamlar farklılık arz etmektedir.

Kelime ve kavram olarak “vatan” Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü’nde, “yurt” kelimesinin anlamdaşı olarak kullanılmıştır. Yurt

kelimesine;

1- Bir halkın üzerinde yaşadığı, kültürünü oluşturduğu toprak parçası, vatan.

2- İnsanın doğup büyüdüğü, yaşadığı yer, memleket. anlamları verilmiştir. Ülke ise “Bir devletin egemenliği altında bulunan toprakların tümü, diyar memleket.” diye tanımlanır.

Genel olarak vatan, tarihî süreçte aynı kaderi paylaşan insanların maddi, manevi ortak tecrübeleriyle yoğurduğu coğrafya anlamına gelmektedir.

Vatan fikri, fikir olarak çok yeni olmasına karşın vatan duygusu insanlık tarihi kadar eskidir. Bir topluluk ne zaman “kendi varlığını, şerefini, başkalarına karşı koruma ihtiyacı duymuşsa orada vatan duygusu uyanmıştır”¹ Yani “taarruz hâlinde değil müdafaa ve korunma hâlinde doğan tabii bir duygudur.”² Ancak en ilkel topluluklarda dahi görülen bu duyguyu günümüzdeki modern vatan fikriyle asla karıştırmamak lazımdır. “Modern vatan anlayışı, önce İngiltere’de, sonra Fransa’da krallığın devlet olmaktan çıkarak ve onun yerine ulus, halk veya vatanla özdeşleştiği Batı Avrupa’da doğmuştur.”³ Batılı anlamda vatan kavramını bizde ilk kullanan “modern vatanseverlik idealizminin ilk önderi ve öğreticisi” Nâmık Kemal’dir.

Milletlerin hayatlarında derin izler bırakan olayların “milletin hafızası” olan edebiyatına yansımalarını biliyoruz. İşte bu çalışmamızda Tanzimat’tan günümüze Türk şiirinde vatan karşısında alınan tavrın izini sürmeye çalışacağız. Türk edebiyatında vatan karşısında alınan tavır farklı dönemlerde ayrı özellikler gösterir.⁴ Burada asıl ele alacağımız konu “Tanzimat’tan Günümüze Türk Şiirinde Vatan Temi” olsa da bu temin farklı dönemlerde nasıl algılandığını görmek amacıyla Tanzimat’tan önce Türk edebiyatındaki vatan temini ile ilgili kısaca bilgi vermek istiyoruz.

İSLAMİYET’TEN ÖNCE TÜRK EDEBİYATINDA VATAN

Eski Türklerde ‘yurt’ sözünün daha çok vatan manasında”⁵ kullanıldığı ve “Bozkır Türk ilinde ülke hükümdarın keyfine göre şahsi mal gibi tasarruf edilebilen bir toprak parçası olmayıp bizzat devlet reisinin korumakla yükümlü olduğu ata yadigârı”⁶ olan kutsal bir yerdir. Bu açıdan “ ‘ülke’ ve ‘vatan’ telakkisi, öteki göçebe veya köylü (yerleşik) kavimlerden farklı olarak siyasi istikrar fikriyle beraber yürümektedir. Eski Türk, ancak hür ve müstakil yaşayabildiği

toprağı vatan saymakta; fakat bu şartların mevcut olmadığı araziyi kolayca terk edebilmektedir.”⁶ Eski Türk kültüründe vatan, “Türk tuğlarının dalgalandığı yerdir.”⁷ Bu bakımdan, toprağın üstün tutulduğu yerleşik kültür ile birinci planda yer veren Bozkır kültürü arasında fark dikkat çekicidir. Hint-Avrupalı topluluklar baba sıfatını toprak için kullandıkları hâlde (Alman, İngiliz, Fransız dillerinde: Vater-land, Father-land, Patrie=Vatan; patriotism, patriotismus, patriotisme=vatanperverlik vb. Bu deyimlerin hepsi Latince pater=baba sözünden gelir) Türkler devleti “baba” saymışlardır.⁹

Buradan hareketle Eski Türklerde Türk vatanı ile Türk Devleti düşüncesinin aynı anlama geldiği söylenebilir.

İlk yazılı eserimiz olan Orhun Abideleri’nde vatan temi önemle işlenmektedir. “Türk halk kitlesi şöyle demiş: İlli millet idim, ilim şimdi hani, kime ili kazanıyorum der imiş.”¹⁰ vb. cümlelerde toprakların kaybedilmesi sonucunda ortaya çıkan bir vatan duygusu görüyoruz. Eski Türkler, göçebe Bozkır kültürü içinde yaşamaları; coğrafi, siyasi, ekonomik şartları dolayısıyla sürekli yer değiştirmek zorunda kalmışlardır. Buradan hareketle Oğuz Kağan Destanı’nda ki bugünkü Türkçeyle,

*“Daha deniz, daha müren,
Gün tuğ olsun, gök kurkan!”*

ifadesi “Türklerin ilk atası olarak kabul edilen Oğuz Kağan’ın dolayısıyla Türklerin başlarında bir kağan oldukça güneşi bayrak, göğü de çadır kabul ederek her yeri “vatan” yapabileceklerinin ifadesidir.

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE, DİNÎ TASAVVUFÎ TÜRK ŞİİRİNDE VATAN

Vatan duygusunun “taarruz hâlinde değil müdafaa ve korunma hâlinde doğan tabii bir duygu” olduğunu söylemiştik. İşte “XVIII. yüzyıla kadar vatan açmakla ve açtığı vatan coğrafyalarını iskân ve imarla meşgul olmuş milletin şairleri vatanı değişik gözle görmüşlerdir. Hatta onu duygu konusu olarak bile işlememiş, sadece üzerinde yaşanan hayatı dile getirmişlerdir.”¹¹ Buradan hareketle XIX. yüzyıla gelinceye kadar edebiyatımızda vatan teması şairlerimiz tarafından “gurbet”in karşılığı olarak kullanıldığı görülmektedir.

Tasavvufta “vatan-ı aslî” tabirine rastlamaktayız. Bu tabirle ruhlar âleminin (âlem-i ervah) ruhların geçici bir süre için geldiği ve

tekrar ona dönülecek ülke olan “öte”nin kastedildiğini biliyoruz. Yine mutasavvıflar vatani, sevgilinin yanı, sevgilinin bulunduğu yer, yani “Allah’ın yanı” anlamında kullanmışlar; şiirlerinde vatan-
dan ayrılmanın acısını ve oraya tekrar ulaşmak arzusunu dile getir-
mişlerdir. Onlara göre bu dünya gurbet, öbür dünya asıl vatanıdır.
Bu dünyada sadece misafirizdir. Yunus Emre,

*Bu dünyaya gelen kişi ahir yine gitmek gerek
Misafirdür vatanına bir gün sefer itmek gerek.*¹²

mısralarıyla bu duyguyu ifade etmektedir.

Klasik Türk edebiyatında ise, vatan duygusunun birkaç farklı şekilde kullanıldığını görüyoruz. Fuzûlî’nin,

*Her garîbe nâzenin şehr-ü vilâyatı vatan
Her mizâca mu’tedil âb-u hevâsı sâzkâr*¹³

beytinde “gurbet diyarı mukabili olarak insanın doğduğu yer”¹⁴;
Nâbî’nin,

*Gönül nâmında bir gamhârımız kalmıştı âlemde
O da vardı ser-i kûy-i dilârâda vatan tuttu*

beytinde “vatan tutmak, yerleşmek ve yurt edinmek”¹⁵; Nedîm’in,

*Hilmi sûret dih-i ârâm- ı cihan olsa olur
Katre-i zîbaka mir’ât-ı küri üzre vatan*

beytinde ise “kişinin bulunduğu ve durduğu yer”¹⁶; yine Nâbî’nin,

*Gülşende andelib unudur âşiyânını
Hâtırda kûy-ı yâr hevâ-yı vatan mı kor*

beytinde “yuva”¹⁷; Lâmii’nin,

*Yurd itme birader bu güzergâh-ı fenâda
Ol mülket-i bâkîdeki hubb’ul-vatanı gör*

beytinde ise dünyanın gurbetgâh olduğu, “âlem-i beka”¹⁸ manasın-
da kullanıldığı görülür.

TÜRK HALK ŞİİRİNDE VATAN

Halk edebiyatı şairlerinin doğdukları yerlerden ayrılarak gurbete çıkıp diyar diyar gezerek değişik coğrafyalarda saz eşliğinde şiir söylediklerini biliyoruz. Burada kastedilen vatan, şairin memleketi veya sevdiğinin bulunduğu yerdir. Vatan duygusu Karacaoğlan'ın ,

*Bir yiğit gurbete gitse
Gör başına neler gelir
Merdin silayı andıkça
Yaş gözüne dolar gelir”¹⁹*

dörtlüğünde gurbet ve sıla; Âşık Ömer'in,

“Vatan-ı aslimiz Aydın ilidir”²⁰

mısraında doğulan yer; Kâtibî'nin,

*Dağlar başı oldu yurdum
Günden güne artar derdim
Ben kara gözlümü gördüm
Sızlanıp gezer yürürüm*

dörtlüğünde memleket edinme, vatan edinme anlamında kullanmıştır.²¹

Yukarıda verilen örnekler dışında gerek Halk şiirinde gerekse Klasik şiirde vatan topraklarının kaybedilmesi ve vatanın içine düştüğü olumsuz durumlar dolayısıyla söylenen/ yazılan vatan temalı şiirlere de rastlamak mümkündür.

TANZİMAT'TAN GÜNÜMÜZE TÜRK ŞİİRİNDE VATAN TEMİ

A) Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Şiirimizde Vatan Temi

Tanzimat sonrası Türk şiirinde vatan kavramının Nâmık Kemal'le bugünkü anlamıyla kullanılmaya başlandığını daha önce söylemiştik. Bu dönemde yazılan eserlerde, Osmanlı Devleti'nin topraklarını bir bir kaybetmeye başlaması sonucu ortaya çıkan vatan duygusu kuvvetli bir şekilde işlenir.

Tanzimat sonrası Türk edebiyatında vatan temi üzerine birçok çalışma yapılmıştır.²² Dolayısıyla tekrara düşmemek ve derli toplu bir şekilde konuyu işleyebilmek için belli maddeler etrafında, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar geçen dönemde şiir sahasında vatan teminin izini sürmeye çalışacağız:

a) Vatanı Kurtarmak İçin Savaşmaya, Mücadeleye Çağırarak Kahramanlık Şiirleri

b) Kaybedilen Topraklar İçin Üzüntülerin ve Vatanın İçinde Bulunduğu Kötü Durumun Anlatıldığı Şiirler

c) Şanlı Tarihimizden ve Hâlihazırda Alınan Zaferlerden Bahseden Şiirler

d) Vatan Sevgisini Dile Getiren Şiirler

e) Turancılık İdeali Etrafında Yazılan Şiirler

a) *Vatanı Kurtarmak İçin Savaşmaya, Mücadeleye Çağırarak Kahramanlık Şiirleri*: XVIII. yüzyıldan sonra eski gücünü kaybetmeye başlayan Osmanlı Devleti'nde toprak kayıpları başlamış, vatanlaştırılmış coğrafyaların elimizden çıkma tehlikesi ile karşı karşıya kalınmıştır. Osmanlı - Rus Savaşı, Türk - Yunan Savaşı, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele ile Osmanlı Devleti taarruz eden, "vatan açan ve açtığı vatanları iskân ve imar eden" bir durumdan toprak kaybeden, sürekli müdafa eden, eldekini korumaya çalışan, geniş Osmanlı coğrafyasından Anadolu'ya çekilmek zorunda kalan, hatta orasını bile kaybetme noktasına gelen bir duruma düşmüştür. Bu duruma Osmanlı aydınlarının seyirci kalması beklenemezdi. Bu bakımından devrin şair ve yazarlarının milleti gayrete getirecek, onları mücadeleye çağırarak yazılar yazdığını görüyoruz.

Tanzimat sonrası Türk şiirinde bunun ilk ve en önemli temsilcisi Nâmık Kemal'di. Nâmık Kemal "Vatan Türküsü" adlı şiirinde,

*İşte adû karşıda hâzır silâh,
Arş yiğitler, vatan imdâdına,
Arş ileri, arş bizimdir felâh,
Arş yiğitler vatan imdâdına.*²³

diyerek yiğitleri vatanın yardımına, müdafaasına çağırır. Yine "Vatan Şarkısı" şiirinde,

*Âmâlimiz efkârımız ikbâl-i vatandır,
Serhaddimize kal'a bizim hâk-i bedendir,
Osmanlılarız ziyetimiz kanlı kefendir,
Gavgada şehâdetle bütün kâm alırsız biz,
Osmanlılarız can veririz nâm alırsız biz*²⁴

mısralarıyla bir vatanperverlik bilinci oluşturmak için Osmanlıların

savaşta ve cengaverlikteki hünerini, vatan için neler yapabileceklerini hamasi bir üslupla dile getirmiştir.

Mehmet Emin Yurdakul da “Ya Gazi Ol Ya Şehit” şiirinde bir ananın ağzından,

*Haydi yavrum! Ben seni bugün için doğurdum,
Hamurunu yığıtlık duygusuyla yoğurdum;
Türk evladı o dur ki, yurdu olan toprağı,
Ana ırzı bilerek yad ayağı bastırtmaz;
Bir yabancı bayrağı,
Ezan sesi duyulan hiçbir yere astırtmaz.
Git evladım, yıllarca ben oğulsuz kalayım;
Şu yaralı bağrıma kara taşlar çalayım!..
Haydi oğlum, haydi git,
Ya gazi ol, ya şehit!²⁵*

mısralarıyla gençleri savaşa göndermekte ve sadece gençler değil anaları da yüreklendirilmeye çalışmaktadır.

Bu bağlamda vatan temasıyla yazılan çok sayıda şiir varsa da hepsini buraya alamayacağımızdan birkaç tipik örnek vermekle yetindik

b) *Kaybedilen Topraklar İçin Üzüntülerin ve Vatanın İçinde Bulunduğu Kötü Durumun Anlatıldığı Şiirler: Yüzlerce yıl hep İslam'ın bayraktarlığını yapmış; taarruz etmeye, fethetmeye, vatan açmaya alışkın bir milletin içinde bulunduğu durumun vahameti edebiyatında da aksini bulmuştur. Nâmık Kemal “Vâveylâ” adlı şiirinde,*

*Git vatan! Kâ'bede siyâha bürün!
Bir kolun Ravza-i Nebî'ye uzat!
Birini Kerbelâ'da Meşhede at!
Kâinâta o hey'etinle görün!
O temaşâya Hak da âşık olur
Göze bir âlem eyliyor izhâr
Ki cihândan büyük letâfeti var.
...
Aç vatan! Göğsünü İlah'ına aç!
Şühedânı çıkar da ortaya saç!²⁶*

mısralarıyla vatani bir kadına benzetmekte; içinde bulunduğu kötü durum dolayısıyla ondan Kâbe'ye gidip siyaha bürünmesini istemektedir. Gerçi bizde Cem Sultan daha önce vatani bir sevgiliye

benzetse de Fransız ressam Delacroix'ın Fransız İhtilali tablosunda görülen özgürlüğü, belki "vatanı temsil eden göğüsleri açıkta kadın", Nâmık Kemal'in şiiri "Vaveylâ"da İslam kültürüne göre tezahür etmiştir denilebilir. Kadın bizim kültürümüzde namusun sembolüdür, anadır. Evlatlarını besler, büyütür ve onlar için her türlü fedakârlığı gösterir. Bu anlamda "kadın / anne" vatanla örtüşen bir semboldür. Bu şiirden sonra Türk şiirinde yüzlerce şiirde vatan; kadına, anneye, bacıya benzetilmiştir.

Ali Ekrem Bolayır "Şehid Oğlum" şiirinde,

*Anne', dedi, 'bırak harbe gideyim,
Vatan düşmanını ber-bâd edeyim;
Asıl anam vatan, seni nideyim?
Vatanımı çiğnetmem düşmanıma!*²⁷

derken aynı şekilde vatanı anaya benzetmiş, hatta anadan daha önce tutmuştur.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra kaybedilen, işgal edilen Müslüman vatan toprakları ve vatanın içinde bulunduğu bu hazin durum için devrin şairleri ağıt gibi şiirler yazmışlardır.

Mehmet Âkif Ersoy, devrinde bu acıyı en derinden hisseden ve bunu şiirine de aktaran şairlerimizden biridir. Mehmet Âkif Ersoy, "Hakkın Sesleri"nde

*Vefâsız yurd!.. Öz evlâdın için olsun vefâ yok mu?
Neden kalbin kararmış? Bin ocaktan bir ziyâ yok mu?
İlâhî, kimsesizlikten bunaldım, âşinâ yok mu?
Vatansız, hânümânsız bir garîbim... Mülteci yok mu?
Bütün yokluk mu her yer? Bâri bir "Yok!" der sedâ yok mu?
Gitme ey yolcu, beraber oturup ağlaşalım:
Elemim bir yüreğin kârı değil, paylaşalım!
Ne yapıp ye'simi kahreyleyeyim bilmem ki?
Öyle dehşetli muhîtimde dönen mâtem ki!..
Ah! karşımda vatan nâmuna bir kabristan,
Yatıyor şimdi... Nasıl yerlere geçmez insan?²⁸*

mısralarıyla bu duyguları en çarpıcı bir şekilde dile getirmiştir. Yine Âkif, "Bülbül" şiirindeki,

*Hayâlimden geçerken şimdi fikrim hercümerc oldu,
Selâhaddîn-i Eyyûbilerin, Fâtih'lerin yurdu.*

*Ne zillettir ki: Nâkus inlesin beyninde Osmân'ın,
Ezan sussun fezâlardan silinsin yâdı Mevlânın?*

...

*Çökük bir kubbe kalsın ma'bedinden Yıldırım Hân'ın:
Şenaâtlerle çiğnensin muazzam kabri Orhan'ın!
Ne haybettir ki: Vahdet-gâhı dînin devrilip, taş taş,
Sürünsün şimdi milyonlarla me'vâsız kalan dindaş!
Hesapsız bi-günâh işkenceler altında kıvransın;
Serilmiş gövdeler binlerce, yüz binlerce doğransın,
Dolaşsın sonra İslâmın harem-gâhında nâ-mahrem?..
Benim hakkım... Sus ey bülbül: Senin hakkın değil mâtem.²⁹*

mısralarıyla Bursa'nın işgali üzerine bu coğrafyayı İslam coğrafyası yapmak için uğraşan büyük şahsiyetlerin emaneti olan vatan topraklarının şimdi düşmanların kirli ayakları altında olmasından dolayı matem içindedir.

Yahya Kemal Beyatlı'nın "1918" adlı şiirinde de,

*Ölenler öldü, kalanlarla muztarip kaldık,
Vatanda hor görülen bir cemâatiz artık.
Ölenler en sonu kurtuldular bu dağdağadan,
Ve göz kapaklarının arkasındaki eski Vatan,
Bizim diyâr olarak kaldı tâ kıyâmete dek.³⁰*

mısralarıyla Osmanlı Devleti toprakları içerisinde olan öz vatan topraklarının birçoğunun elimizden çıkarak şimdi "eski vatan" hâline geldiği anlatılmakta ve vatanın içinde bulunduğu bu durumun mutlaka düzeleceği söylenmektedir.

c) *Şanlı Tarihimizden ve Hâlihazırda Alınan Zaferlerden Bahseden Şiirler*: "Bir ilham kaynağı olarak tarihe başvurma çoğunlukla çöküntü devrelerine rastlar.³¹ Fetihler sona erip gerilemenin hatta çöküşün hızlandığı, vatanlaştırılmış coğrafyaların elden çıkmaya, savaşlardan mağlubiyet haberleri gelmeye başladığı zamanlarda şanlı geçmişimizden, büyük zaferlerden bahseden şiirlerin sayısının arttığını görürüz. Bu şiirlerde vatan temi alt motif olarak kullanılmaktadır.

"Edebiyatımızda tarihten ilham alarak şiir yazma Abdülhak Hâmid'le başlar. Onun "Sultan Selim-i Evvel Türbesini Ziyaret" ve "Merkad-ı Fâtih'i Ziyaret" manzumeleri bu konuda yazılmış ilk şiirlerdir."³²

Yine aynı şekilde Ali Ekrem Bolayır da “Sancak” adlı şiirde,

*Şehidlerin kanıyla,
Aldır vatan toprağı,
Onun için al olmuş,
Osmanlının sancağı.
Al bayrakta gördüğün,
Türk'ün hâlis özüdür;
Ay “Ertuğrul” kılıcı,
Yıldız “Osman” gözüdür!³³*

mısralarıyla Osmanlı Devleti’ni kuran ecdattan bahseder ve vatan temini “tarihten ilham alarak” işler.

Yukarıda bahsettiğimiz çöküş psikolojisi içinde kazanılan savaşların kıymeti ve yansımaları daha fazla olur. Çünkü halkın bu tür zaferlere ihtiyacı vardır. Bu zaferlerin yeni zaferler için bir moral motivasyon sağlayacağı, milletin kendine güvenin geleceği muhakkaktır. 1897 Türk-Yunan Savaşı, ardından dünyanın en güçlü devletlerine karşı kazanılan dünya siyasetinin geleceğini etkileyen Çanakkale Savaşı bunlardandır. Bu savaşların etrafında vatan da motif olarak kullanılarak şiirler yazılmıştır.

Mehmet Âkif Ersoy “Çanakkale Şehitlerine” adlı şiirinde,

*Ey, bu topraklar için toprağa düşmüş asker!
Gökten ecdâd inerek öpse o pâk alnı değer.
Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor tevhîdi..
Bedr'in aslanları ancak bu kadar şanlı idi.³⁴*

mısralarıyla bu vatan için Çanakkale’de şehit olanları Bedir’de şehit olanlara benzetmektedir.

d) *Vatan Sevgisini Dile Getiren Şiirler*: Tanzimat’tan Cumhuriyet’e kadar olan devrede yukarıda bahsettiğimiz gibi “vatan coğrafyasının sınırları parçalanmaya, anavatana derin ıstıraplar içinde dönüş yaşanmaya başladığı zaman” vatan temini işleyen şiirlerin sayısının arttığını, vatana bakış açısının değiştiğini görürüz. Özellikle vatan sevgisini işleyen şiirlerde, bu sevgiyi dinî bir temele dayandırarak bir kutsallık da verilmek istendiğinden, hadis-i şerif olduğuna inanılan “hubb’ul-vatan min’el- iman” yani “vatan sevgisi imandandır” sözüne çokça rastlamak mümkündür. Mehmet Halis Efendi’nin “Vatan Kasidesi”nde,

*Vatanın sevgisini sevgili Mahbûb-ı Hudâ,
Kıldı ta'lîm ü beyân Hâce-i Dâna-yı Vatan.
Etdi "Hubbu'l-Vatan"ı nâmını yurdun ihyâ,
Zindelik verdi bize zinde-i mevtâyı vatan.³⁵*

beyitleriyle Peygamberimiz'in bize vatan sevgisini öğrettiğini, "hubb'ul-vatan"ı yurdun ihya ettiğini ve bu sevginin can çekişen vatani canlandırdığını söylemektedir. Yine Osman Nevres "Gazel"inde,

*Takarrür eyleyeli ezberimde hubb-ı vatan,
Birinci mes'eledir defterimde hubb-ı vatan.³⁶*

beytiyle bu atmosfer içinde vatan sevgisi ezberinde yerleştikten sonra defterinde birinci meselenin vatan sevgisi olduğunu, "hubb'ul-vatan" sözüne de atıf yaparak söyler.

Yine aynı şekilde bu devirde kuvvetle vatan temini işleyen Nâ-mık Kemal "Hürriyet Kasidesi"nde;

*Vücûdun kim Hamîr-i mayesi hâk-i vatandandır
Ne gam râh-ı vatanda hâk olursa cevri ü mihnetten³⁷*

beytinde vücut mayasının, hamurunun vatan toprağı olduğunu dolayısıyla vatan yolunda çekilecek sıkıntılardan dolayı toprak olmanın kendisine üzüntü vermeyeceğini söylemektedir.

Tevfik Fikret de "Vatan Şarkısı" adlı manzumesinde,

*Toprağın cevher, suyun kevser, bahârın bî-hazân;
İşte dünya: Bir eşin, bir benzerin yokdur inan.
...
Cân da sen, şân da sen, hepsi sensin, yaşa;
Ey vatan, ey mübarek vatan, bin yaşa!³⁸*

mısralarıyla vatanının dünyada eşi benzeri olmayan ve can, şan, her şey olan bir kutsal yer olduğunu söyleyerek vatana sevgisini dile getirmektedir. Yine Halide Nusret Zorlutuna'nın "Vatan" manzumesinde,

*Bu gök, bu toprak, bu deniz,
Nerde var bu güneşli iz?
Hiç bir şey yok senden aziz,
Sana bin canla kurbanım!³⁹*

mısralarıyla aynı şekilde vatandan daha aziz bir şey olmadığını ve onun için bin canı olsa feda edeceğini söylemektedir.

e) *Turancılık İdeali Etrafında Yazılan Şiirler*: Osmanlı Devleti bünyesinde yaşayan Türk olmayan Hristiyan ve Müslüman milletlerin Osmanlı'ya baş kaldırmaları, Osmanlıcılık ve İslamcılık ideallerinin bu anlamda karşılığını bulamaması ve kendinden kabul ettiği unsurlarının ihaneti sonucunda hayal kırıklığına uğrayan insanlar, kendi ırkî köklerine dönme ihtiyacı duymuşlardır. Ziya Gökalp bu atmosfer içinde bir kurtuluş yolu olarak düşündüğü ve gördüğü, "Meşrutiyet devrinin en büyük ve en yaygın ideolojisi olan Türkçülük mefkûresini kurdu."⁴⁰ İşte bu ideoloji etrafında 1908'den itibaren yazı ve şiirler kaleme alınmaya başlandı. Ziya Gökalp "Turan" şiirinde,

*Vatan ne Türkiye'dir Türklere ne Türkistan;
Vatan büyük ve mübbed bir ülkedir; Turan*⁴¹

mısralarıyla "müphem bir vatan tarifine rağmen devrin köke sarılma ihtiyacına cevap verdiğini"⁴² söyleyebiliriz. Yine Ziya Gökalp'ın "Vatan" isimli manzumesinde,

*Bir ülke ki câmiinde Türkçe ezan okunur;
Köylü anlar mânâsını namazdaki duânın,
Bir ülke ki mektebinde Türkçe Kur'an okunur,
Küçük, büyük, herkes bilir buyruğunu Hudâ'nın
Ey Türk oğlu, işte senin orasıdır vatanın.*⁴³

mısralarıyla ilkinden farklı olarak "Türkçeci" ve dinî dayanakları olan bir vatan anlayışı ortaya koyar.

B) Cumhuriyet Dönemi (1923-1940) Türk Şiirinde Vatan Temi

Vatanın "dilden ibaret" kaldığı bir dönemde, kendisine müdafaa edilmesi ve kurtarılması gereken millî sınırlar çizerek bu sınırlar içinde olağanüstü bir savaşla topyekûn bir istiklal mücadelesi veren; yakılan, yıkılan bir devletin küllerinden yokluk içinde yeni bir devlet kurmayı başaran bu millet, tabiidir ki çok zor elde ettiği bağımsızlığı, her karışı için şehit verdiği öz vatanı ve bu topraklar üstünde kurduğu yeni devleti etrafında mitler oluşturacak, uzun zaman romantik bir bakış açısıyla ülkesine bakacaktır. Kurtuluş Savaşı sonunda artık bağımsızlık elde edilmiş, yeni rejimli bir devlet kurul-

muştur. Vatan algımızın sınırları, merkezi Anadolu olan Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırlarıdır. Artık yeni bir ruh ve motivasyonla "Anadolu coğrafyası ve ülkenin kalkınması ön plan"^{a44} çıkarılmıştır. Bu atmosfer içinde 1923-1940 arası Türk şiirinde vatan temi, kazanılan zaferleri ve dolayısıyla bu zaferlerin kazanılmasında önderlik etmiş, Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmuş, yeni rejimi sağlam temellere oturtmak için bir dizi inkılaplar yapmış Mustafa Kemal Atatürk'ün büyüklüğünü anlatan kahramanlık şiirlerinde tem veya alt motif olarak kullanılmıştır. Yine yüzyıllardır ihmal edilen cennet kadar güzel, verimli, bakir bir toprağının ve bütün iyilikleri içerisinde barındıran çalışkan bir insanın olduğu hayal edilen Anadolu, vatan temalı şiirlerde romantik bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Aynı devirde Rusya'dan yükselen, Türkiye'de de taraftar bularak "bütün dertlere sunulacak hazır ve kolay bir reçete" olarak görülen Marksizmi ve yine Ziya Gökalp'tan beri süregelen milliyetçiliği idealizm olarak kabul ederek vatan temini işleyen şiirlere de rastlanmaktadır. Bütün bunların dışında vatani mistik bir bakış açısıyla ele alan şiirler de görülmektedir. İşte bütün bunlardan hareketle tekrara düşmek adına dört madde etrafında Cumhuriyet Dönemi (1923-1940) Türk şiirinde vatan teminin izini sürmeyi uygun gördük:

- a) Kahramanlık Şiirleri
- b) Vatan Sevgisini Anlatan Şiirler
- c) Marksizm İdeolojisi Çerçevesinde Vatan Temini İşleyen Şiirler
- d) Türkçülük İdeolojisi Çerçevesinde Vatan Temini İşleyen Şiirler

a) Kahramanlık Şiirleri: Şanlı bir tarihî geçmişin ardından büyük bir düşüşe geçen hatta tarih sahnesinden silinme tehlikesiyle karşı karşıya kalan Türk milleti, geçmişinden aldığı ilhamla bütün benliğini ortaya koyarak bir kurtuluş mücadelesi vermiş ve sonuçta zafere ulaşmıştır. Bu zafer sıradan bir zafer değil, yüzlerce yıl dünyaya hükmeden, sürekli taarruz hâlinde olan bir milletin son asırdan itibaren toprak kaybeden, yenilen, hor görülen bir millet hâline gelmesinden kaynaklanan aşağılık kompleksini yenerek tekrar kendine olan güvenini kazandığı bir zaferdir. İşte bu büyük zaferin ardından uğruna şehitler verilen vatan toprağının kutsallığının, zaferin kazanılmasında büyük rol oynayan, ardından yeni bir devlet kurarak dünya siyasetinde yerini alan Mustafa Kemal'in ve zaferin büyüklüğünün anlatıldığı kahramanlık şiirlerinin oldukça fazla olduğunu görüyoruz. Millî devlet oluşturmak, Cumhuriyet rejiminin temellerini sağlam zeminlere oturtmak ve dolayısıyla psikolojik bir alt yapı hazırlamak amacıyla yeni rejimin de isteği çerçevesinde ço-

ğu zaman sanatsal bir değer taşımayan, özellikle romantik bir bakışla 29 Ekim, 23 Nisan, 19 Mayıs, 30 Ağustos gibi millî bayram ilan edilen günlerle ilgili yazılan, vatan ve bayrak temini alt motif olarak kullanan bu tarz şiirlerin sayısı birkaç cilde sığmayacak kadar çoktur.

Behçet Kemal Çağlar,

*Ana toprak için, al bayrak için,
Tepe tepe gövde, dere dere kan...
Türklük hakkedince egemenliği
Açılmış önünde bir şanlı meydan⁴⁵*

mısralarında da görüldüğü gibi bu dönemde özellikle Cumhuriyet'in kazanımlarını temellendirmek, Mustafa Kemal Atatürk'e olan sevgisini ve bağlılığını dile getirmek amacıyla çoğu sanatsal endişe taşımayan yazı ve şiirler yazarak ön plana çıkmıştır. Aynı şekilde Ahmet Kutsi Tecer, Faruk Nafiz Çamlıbel gibi tanınmış birçok şairimizin bu tarz şiirlerine rastlamak mümkündür.

Zaferle sonuçlanan Millî Mücadele'yi ve bu mücadeledeki ruhu halka anlatmak, hatırlatmak gerekmektedir. Necmettin Halil Onan'ın "Bir Yolcuya" adlı şiiri de,

*Dur, yolcu! Bilmeden gelip bastığın
Bu toprak, bir devrin battığı yerdir.
Eğil de kulak ver, bu sessiz yığın
Bir vatan kalbinin attığı yerdir.
Bu ıssız, gölgesiz yolun solunda
Gördüğün bu tümsek Anadolu'nda,
İstiklal uğrunda, namus yolunda
Can veren Mehmet'in yattığı yerdir.⁴⁶*

mısralarında da görüldüğü gibi "millî gurur ve heyecanın doruğa yükseldiği günlerde" yazılan ve "bütün bir var oluş mücadelesini" vatan coğrafyasının kutsallığını yansıtan kahramanlık şiirlerinden biridir

Bu dönemde yukarıda bahsettiğimiz şiirlerin yanında vatanın kolay kazanılmadığını anlatmak ve onun etrafında romantik bir vatan duygusu oluşturmaya çalışmak amacıyla yazılan vatan temalı şiirler de karşımıza çıkmaktadır. Orhan Şaik Gökçay "Bu Vatan Kimin?" adlı şiirinde,

*Bu vatan toprağın kara bağrında
Sıra dağlar gibi duranlarındır.*

*Bir tarih boyunca onun uğrunda
Kendini tarihe verenlerindir...⁴⁷*

mısralarıyla işte tam bu duyguyu vermeye çalışmaktadır.

Cumhuriyet döneminde, 1919-1922 yılları arasında verilen mücadelenin öneminden yukarıda bahsetmiştik. Buradan hareketle “vatan uğrunda, toprak ve hürriyet için ölebilmek kabiliyetiyle” emperyalist güçlere karşı verilen mücadeleyi ve bu mücadelenin başındaki kahramanı destanlaştıran ve Millî Mücadele’nin destanını yazan şairlerimizden Nâzım Hikmet, “Kuvayı Milliye” adını verdiği destanda, 1919’dan 1922’ye kadar geçen süreçte Anadolu’nun birçok vilayet ve kasabası ile oradaki insanların mücadeleleri destansı bir havada ama yine de kaderini eleştirel bir gözle anlatmaktadır.

b) Vatan Sevgisini Anlatan Şiirler: “Millî Mücadele’den sonraki zafer heyecanıyla Anadolu coğrafyası, insanı, tarihi ve yaşayışı ile yeniden keşfedilerek”⁴⁸ romantik bakış açısıyla “ilk defa karşılaşılan veya anlatılmaya değer bulunan memleket manzaraları, insanları” şiire konu olmuş, böylece Anadolu ve vatan sevgisini anlatan şiirler yazılmaya başlanmıştır. Anadolu’ya dikkat, Anadolu’yu her açıdan kalkındırma isteği Türkiye Cumhuriyeti’nin politikalarından biridir. Çünkü Anadolu’nun kalkınması, Türkiye Cumhuriyeti’nin kalkınması demektir. Bu açıdan şair ve yazarların; doktorları, öğretmenleri, mühendisleri, her türden yetişmiş devlet memurlarını İstanbul’dan Anadolu’ya yönlendirmeleri, bu konuda teşvik etmeleri gerekmektedir. Böyle de olmuştur. Bu dönemde yazılan şiirlerde, hikâye ve romanlarda Anadolu romantik bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Marşlarda “Dertlerden kurtulursun gezsen Anadolu’yu” türünden ifadelerle psikolojik olarak bir zemin hazırlanmakta ve Anadolu’ya yönelik her açıdan desteklenmektedir. Yine Ahmet Kutsi Tecer’in “Orda Bir Köy Var” şiirinde de durum aynıdır:

*Orda bir köy var uzakta
O köy bizim köyümüzdür
Gezmesek de, tozmasak da
O köy bizim köyümüzdür”⁴⁹*

mısralarıyla çok uzaklardaki Anadolu, gidilmesi gereken şirin “bir hayalî hedef olarak” karşımıza çıkartılmakta ve Anadolu’ya karşı duyulması gereken sevgi öğretilerek bunun psikolojik bir alt yapısı oluşturulmak istenmektedir.

Cumhuriyet devri Türk şiirinde bir nevi Anadoluçuluk edebiyatının beyannameyi kabul edilen Faruk Nafiz Çamlıbel'in "Sanat" şiirindeki,

*Başka sanat bilmeyiz, karşımızda dururken
Yazılmamış bir destan gibi Anadolu'muz
Arkadaş, biz bu yolda türküler tuttururken
Sana uğurlar olsun... Ayrılıyor yolumuz!⁵⁰*

mısralarıyla Anadolu, şairin ve bu Anadoluçuluk edebiyatını benimseyenlerin bundan sonra tutacağı yoldur. Nitekim "Han Duvarları" şiirinde şair Maraşlı Şeyhoğlu'nun hikâyesi hariçte tutulursa romantik bir bakış açısıyla Anadolu coğrafyası anlatılmaktadır. Faruk Nafiz Çamlıbel'in "Bizim Memleket" adlı şiirinde,

*Dökülür köpüklü sular yarından,
Baharlar yaratır kışın karından;
İçenler sihirli pınarlarından
Şöyle bir silkinir, ceylan olurlar!⁵¹*

mısralarıyla Anadolu aynı romantik bakış açısıyla sihirli bir memleket gibi anlatılmaktadır.

Anadolu toprağı aynı şekilde romantik bir bakışla Orhan Seyfi Orhon'da da "Anadolu Toprağı" adlı şiirde içinde yaşayan insanların mutlu ve bahtiyar yaşadığı bir yer olarak gösterilmektedir.

*Senelerce sana hasret taşıyan,
Bir gönülle kollarına atılsam.
Ben de bir gün kucağında yaşayan,
Bahtiyarlar arasına katılsam.⁵²*

Behçet Kemal Çağlar'da Anadolu, "Anadolu" şiirinde yine cennet gibi mükemmel bir yer olarak tasvir edilmiştir:

*Ana yurt Anadolu,
Zevk dolu, ahenk dolu,
Işık dolu, renk dolu.
Dağlarda kar taçları,
Zümrüt ağaçları,
Gümüşten ırmakları,
Altından başakları,
Çalıştıkça beraber*

*Şenlenir çorak yerler:
Yaşayışı hız dolu,
Gökleri yıldız dolu,
ANADOLU ANADOLU!*⁵³

Yine Halit Fahri Ozansoy, “Vatan Destanı” adlı şiirinde,

*Ey ana toprağı, ey Anadolu,
Açıldı önünde terakki yolu.
Hamdolsun her yanın bereket dolu,
Cennette bir yeşil meydan gibisin.*⁵⁴

mısralarıyla Anadolu’yu her yanından bereket fışkıran cennet gibi yemyeşil bir yer olarak anlatmaktadır.

c) *Marksizm İdeolojisi Çerçevesinde Vatan Temini İşleyen Şiirler:* Cumhuriyet Dönemi (1923-1940) Türk şiirinde “bütün dertlere sunulacak hazır ve kolay bir reçete” olarak görülen Marksizm’i, yine Ziya Gökalp’ten beri süregelen milliyetçiliği idealizm olarak kabul ederek vatan temini işleyen şiirlere de rastlanmaktadır.

Cumhuriyet Dönemi (1923-1940) Türk şiirinde, Marksizm ideolojisini ülkenin bütün sıkıntılarının giderilmesinde bir reçete olarak gören ve bu ideolojinin propagandasını yapan en önemli şair Nâzım Hikmet’tir. Nâzım Hikmet ülkenin içinde bulunduğu durumu, Anadolu’nun, Anadolu insanının sıkıntılarını realist bir gözle ele alır ve çözüm olarak da “Marksizm”i teklif eder. Nâzım Hikmet, “Yalınayak” şiirinde,

*Rüyada gezer gibi gezmedik
Hayır,
Bir çöplükten bir çöplüğe ulaştık.
İşte biz o diyarı böyle dolaştık.
Biz
biliriz
o memleket
neye hasret çeker.*⁵⁵

mısralarında da görüldüğü gibi Anadolu insanına ve toprağına realist bir gözle baktığını ve buraların ihtiyacının ne olduğunu bildiğini söyler. Bu ihtiyaç, tabii ki makine ve dolayısıyla da Marksizm’dir.

1940 sonrası Türk şiirinde vatan temini işlerken Nâzım Hikmet’i tekrar ele alacağımızdan bu kadarla yetiniyoruz.

d) *Türkçülük İdeolojisi Çerçevesinde Vatan Temini İşleyen Şiirler*: Cumhuriyet Dönemi (1923-1940) Türk şiirinde, Türkçülük ideolojisi ile Kemalizm ideolojisi etrafında vatan temini işleyen şiirleri birbirinden ayırmak oldukça zordur. Atatürk milliyetçiliği dolayısıyla Kemalizm ideolojisiyle Türkçülük ideolojisi henüz tam olarak ayrılmış değildir. Bu açıdan kahramanlık şiirleri ve vatan sevgisini anlatan şiirler çerçevesinde bu konu değerlendirilebilirse de 1940 sonrası Türk şiirinde Türkçülük, Turancılık etrafında işlenen vatan teminin Gökalp'ten bu yana fasılasız devam ettiğini göstermek açısından 1923-1940 devresinde de bu akımın temsilcilerine değinmek istedik. Bu dönemde Türkçülük ideolojisinin en önemli temsilcilerinden olan Hüseyin Nihal Atsız'ın şiirlerinde vatan temini alt motif olarak kullandığını görüyoruz. Hüseyin Nihal Atsız, "Toprak-Mazi" adlı şiirindeki,

*En mukaddes iki "Var"a böyle söversen,
Toprak ejder, mazi kanlı bir gece dersen,
İleriye bakamazsın, gözüün kamaşır.
İstikbali kucağında bu mazi taşır...
Arkasında olmasaydı şanlı bir mazi
Bu milletten çıkar mıydı bir büyük "GAZİ"?
Kara toprak yine bizden gıda almasa
Kalır mıydı aramızda türe yasa?
Mazi bizim atamızdır, toprak anamız,
Biri bizi yetiştirir, biri verir hız.
Bu toprağa nasıl dersin kara bir ölü
Ki bağrında bütün şanlı ecdat gömülü⁵⁶*

mısralarında da görüldüğü gibi vatan toprağına romantik bir gözle bakarak Türk milletini mazisiyle bir bütün olarak ele alıyor.

C) 1940'tan Günümüze Kadar Türk Şiirinde Vatan Temi

1940'lı yıllara gelindiğinde Türkiye Cumhuriyeti artık "çöküş ve yeniden yükseliş" zamanlarında yaşanan vatan topraklarıyla, tarihî geçmişi ve kahramanlarıyla ilgili abartılı romantizmden bir nebze kurtulmuş, ülkesi ve ülkesinin diğer dünya devletleri arasındaki konumuyla yüzleşmek zorunda kalınmıştır. 1940'lı yıllardan sonra ülkemizde siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan dönüm noktası sayılabilecek önemli değişim ve gelişmeler meydana gelmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin çok partili sisteme geçmesi, İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesi ve soğuk savaş dönemine girilmesi dola-

yısıyla Nato ve Birleşmiş Milletler'e üye olmakla Batı ile ilişkilerimizin artması ve Türkiye'nin Batı'ya açılması, bunun sonucunda da Türkiye'de Batı'yı emperyalist olarak gören, ona cephe olarak komünizmi alternatif olarak gösteren ve özgürlük isteyen gruplarla, bu ideolojiye karşı çıkan milliyetçi, muhafazakâr grupların mücadelesi, bütün bunlara bağlı olarak defalarca demokrasimizin darbelemlerle kesilmesi, son olarak da Sovyetler Birliği'nin çökmesi sonucunda dünyanın ve ülkemizin artık yeni bir sürece girmesi, bu gelişme ve değişimlerden birkaçıdır. Bu gelişmeler ve değişimler doğal olarak edebiyatımızda yankısını bulmuştur.

1940'tan günümüze kadar Türk şiirinde vatan temi, yukarıda bahsettiğimiz gelişme ve değişimler doğrultusunda bir önceki devrede olduğu gibi romantik bir bakış açısıyla değil daha çok realist bir bakışla işlenmiştir. Artık "vatan" kelimesinin karşılığı olarak "Türkiye" kelimesi iyice yerleşmiş, birçok şair "vatan" kelimesinin yüklendiği kutsal manayı "Türkiye" kelimesine aktarmıştır. Bunun yanında Anadolu, "öz vatan" coğrafyası olarak şiirimizde yerini bulsa da artık bir önceki devirde olduğu gibi, gidildiği zaman bütün dertlerden kurtulduğumuz, her yanından bereket fışkıran, âdetta cennetten bir parça olan, halkıninsa yine melekler gibi tertemiz, milletin efendisi olmaya layık görülen bir konumdan sıyrılıp çıplak gerçekliğiyle karşımıza çıkmaktadır.

1940'tan günümüze kadar geçen sürede komünizmin tehdit olarak algılanması, Kıbrıs Müdahalesi, üniter devlet yapısına tehdit olarak ortaya çıkan PKK meselesi, Avrupa Birliği sürecinde Türkiye'den istenen reformlar, zaman zaman milliyetçilik duygusunun kabarmasına yol açmış, vatani tehlikelerden koruma refleksi daha yoğun ortaya çıkmış ve bu dönemlerde özellikle vatan temi şiirlerde daha çok işlenir olmuştur. Ancak bu bölümde olayların cereyan ettiği süreçte, sıcağı sıcağına, heyecan ve üzüntü atmosferi içinde yazılan, içten ve samimi duygulanmaları yansıtısa da, edebî ve estetik açıdan zayıf olduğunu düşündüğümüz vatan temalı şiirleri değerlendirme dışında tutmayı uygun gördük.

Şinasi'den, özellikle Tefik Fikret'ten itibaren her dönemde taraftar bulan vatan karşıtlığı, beynelmilellik ya da "insanî vatancılık" Türkiye'de 1990'lı yıllardan sonra küreselleşmenin de etkisinin hissedilmesiyle daha çok taraftar bulmuştur.

Yine bu dönemde vatani Halk edebiyatında olduğu gibi direkt "sıla" karşılığı olarak kullanan ve işleyen şairlerin yanında tasavvufta görülen vatan anlayışıyla şiirlerinde vatan temini işleyen şa-

irlerimiz de vardır.

Bütün bu anlattıklarımız doğrultusunda 1940'tan günümüze kadar Türk şiirinde tipik bazı şiirlerden hareketle, üç madde altında vatan temininin izini süreceğiz:

- a) Romantik Vatan Anlayışı
- b) Realist Vatan Anlayışı
- c) "İslamiyet'i Hareket Noktası Kabul Eden Mistik" Vatan Anlayışı

a) *Romantik Vatan Anlayışı*: 1940'tan günümüze kadar Türk şiirinde vatan temini romantik bakış açısıyla işleyenleri incelediğimizde Türkçülük ideolojisini devam ettirenlerden bazılarının vatan temini romantik bir bakış açısıyla ele aldıklarına şahit oluruz. Bazen aynı şairlerin muhtelif devrelerde vatan temine farklı bakabildiklerini de tespit ettiğimizi belirtmek isteriz.

1940'tan günümüze kadar Türk şiirinde Hüseyin Nihal Atsız, vatan temini şiirlerinde Türkçülük ideolojisi çerçevesinde romantik bakış açısıyla işlemeyi sürdürmüştür. Aynı ideolojiyi sürdüren önemli bir şair de Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu'dur. Gençosmanoğlu, vatanın alt motif olduğu kahramanlık şiirlerinden biri olan "Rum Gazileri" adlı şiirinde,

*Aykut Alp, Turgut Alp, Akçakoca Bey,
Bilinmeden Vatan bilinebilmez.⁵⁷*

mısralarıyla vatanı bütün bir Türk tarihiyle birlikte ele almaktadır.

Vatan temini romantik bakış açısıyla işleyenlerden biri de Osman Yüksel Serdengeçti'dir. "Allah, vatan, millet yolunda" ve "bütün akımların karşısında" olduğu söylene de Osman Yüksel Serdengeçti'nin vatan alt motif olarak işlediği "Ağtlar" şiirinde,

*Yıllardır yıllardır hayaller kurdum,
Seni anam gibi aradım durdum... .
Ey benim sevgilim, Ey Anayurdum!..⁵⁸*

mısralarıyla özlediği vatanın köklerini eski Türk tarihinde göstermekte ve ona ağıt yakmaktadır. Mustafa Necati Sepetçioğlu ise "Vatan" adlı şiirinde vatana romantik açıdan bakmaya devam etmektedir.

*Vatan bir kadının dik göğsü değil
Türk için yemyeşil dağdır... o vadır.
Şair!.. Akıncılar geliyor eğil
Atların sırtında mes'ut yuvadır...*

*Belki bir kadındır ama... anamdır.
Yüzü gökler gibi berraklaşıyor.
Onun için ölmek en büyük şandır:
Vatan biz ölünce bayraklaşıyor!⁵⁹*

mısralarıyla vatan için ölmenin bir şan olduğunu; çünkü vatan uğruna ölen biri oldukça vatanın bayraklaştığını söylemektedir.

1940'tan günümüze kadar Türk şiirinde romantik bir bakış açısıyla vatan sevgisini sıla karşılığı olarak kullanan ve sevgiyi dile getiren şiirlere de çokça rastlarız. Vasfi Mahir Kocatürk'ün "Yurt Türküsü" adlı şiiri buna örnek verilebilir:

*Güzel yurdum, dağlarım
Uzaktan göresim gelir
Keskin esen yellerine
Kendimi veresim gelir⁶⁰*

Yine bu dönemde romantik bir bakış açısıyla vatan sevgisini sıla karşılığı olarak da kullanan ve ideolojik algılamalar dışında dile getiren bir şairimiz olan Âşık Veysel Şatıroğlu "Yurt Ürünleri" adlı şiirindeki,

*Bu dünyanın meyvesini
Yesem amma yesem amma
Arasam bulsam hasını
Yesem amma yesem amma*

*Amasya'nın elmasını
Zile pekmez çalmasını
Sivas'ın da kıymasını
Yesem amma yesem amma⁶¹*

mısralarda da görüldüğü gibi bütün Türkiye'yi şiirine konu eder ve buraların hem yiyeceklerinin hem de insanların güzelliklerini kendine özgü bir üslupla anlatır.

Fazıl Hüsnü Dağlarca da bu dönemde vatani romantik bir bakış açısıyla işleyen şairlerimizden biridir. Onun "Vatan Türküsü" adlı şiirinde,

*Gidecektir kuvvetli soyunuzla, sonsuz nesillerden,
Şerefte, fazilette, hakta;*

*Hizmetiniz,
Varlığınız,
Can can aksederek bu toprakta.
Adınız tek,
Adınız bir milletle ayakta,
Kimi vatan der,
Kimi Mehmetçik,
Yaşamamız bu toprakta.⁶²*

mısralarında görüldüğü gibi Türk milletinin bu topraklar üzerinde sonsuza kadar yaşayacağını söyleyerek millet ve vatan, toprak algısı Türkiye sınırlarıyla kalmakta, bu topraklara sahip çıkmaktadır.

1940 sonrası Türk şiirinde, Cumhuriyet'in değer ve kazanımlarını özellikle ideolojik anlamda şiirlerinde işleyen, günümüzdeki açılımıyla ulusal çizgide duran bazı şairlerin Türkiye'yi, romantik bakış açısıyla vatan temini işlediklerini görürüz. Bu noktada Turgut Uyar'dan bahsetmek gerekir. Şair "Türkiyem" adlı şiirinde,

*Seni boydan boya sevmişim,
Ta Kars'a kadar Edirne'den.
Toprağını, taşını, dağlarını
Fırsat buldukça övmüşüm.*

*Sen vatanımsın, ekmeğimsin
Duyduğum, bildiğim zafersin yıllarca..
Zonguldak'ta 63 numara
Nazlı sahiller Akdeniz'de.
Sevdasin ciğerlerimde parça parça
Yarı kalmış dileğimsin...⁶³*

mısralarıyla Türkiye'ye romantik açıdan bakarak ülke sevgisini dile getirir. Yine bu noktada şiirlerinde toplumsal gerçekçi bir çizgi görülse de vatan temi söz konusu olunca romantik bir üsluptan kurtulamayan Attilâ İlhan'ı da zikretmek gerekir. Onun "Türkiye" adlı şiirindeki,

*sen türkiye'sin evim barkım köyüm obam türkiye
o senin çifte çarşılı harp görmüş şehirlerin
sahilde mersin yayla türküsü konya.
adana'nın yolları taştan yola çıkıp maraş'tan
ezanla birlikte vardık bir akşam urfa'ya*

*bursa'nın ya bursa'nın ufak tefek taşları
uçan yıldızı dondurur ardahan'ın kışları
erzincan'da bir kuş var kanadı gümüş pul pul
ve göğşe kılıç gibi çekmiş minarelerini
şehirler padişahı canım İstanbul⁶⁴*

mısraları baştan başa Türkiye coğrafyasına romantik bakışının bir göstergesidir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi 1940'tan günümüze kadar gelen süreçte vatan kelimesinin karşılığı olarak artık yavaş yavaş ülkenin ismi telaffuz edilmeye başlanmıştır. "Türkiye" isminin "vatan" kelimesinin karşılığı olarak kullanılması; ülkeyi bölmek isteyenlerin karşısına sahip çıkma arzusu ile özellikle haritada yeri ve sınırları belli olan bir ülke vurgusu yapma veya "vatan" kelimesinin dinî terminolojideki karşılığı ve toplum içindeki kutsal olma algısını özellikle vurgulama isteği şeklinde farklı açılardan yorumlanabilir. Tam bu noktada vatan temini romantik bakış açısıyla işleyenlerden biri olan Dilaver Cebeci'yi ele almamız gerekir. Dilaver Cebeci'de Türkiye, şehit kaniyle vatan yapılmış, vatanın bütün kutsallığını da içinde barındırır bir şekilde haritada yeri ve sınırları belli olan bir ülkedir. "Türkiyem" adlı şiirindeki,

*Baş koymuşum Türkiyemin yoluna
Düzlüğüne yokuşuna ölürüm
Asırlardır kır atımı suladım
Irmağının akışına ölürüm"⁶⁵*

mısralarda Türkiye sevgisini romantik bir bakış açısıyla dile getirmiştir.

b) Realist Vatan Anlayışı: 1940'tan günümüze kadar Türk şiirinde vatan temini vatanın gerçekleriyle yüzleşerek işleme temayülü daha fazladır. Özellikle 1940'tan sonra Türk şiirinde, vatan temini Marksist bir tavır ve realist bir bakış açısıyla işleyen Nâzım Hikmet'i ve onun izinden gidenleri ele aldığımızda bu temin işlendiği şiirlerde Marksizm'den sosyalizme uzanan bir çizgiyi görmek mümkündür. Burada özellikle bazı şiirlerde Türkiye'nin sınırları içinde bütün vatan coğrafyası değil de bazı bölgelerin geri kalmışlığı ön plana çıkartılarak vatan temininin işlendiğine şahit oluruz.

1940'tan günümüze kadar Türk şiirinde vatan temini vatanın gerçekleriyle yüzleşerek işleme temayülü daha fazla olduğunu be-

lirtmiştik. İşte artık milliyetçi, muhafazakâr kesim de vatani sadece romantik bir bakış açısıyla sevmemektedir. Onlara göre Türkiye'nin, Anadolu'nun gerçekleri ortadadır. Bu anlamda vatani, Türkiye'yi, Anadolu'yu bütün çıplak gerçekliğiyle sevmek, onu kalkındırmak için çabalamak gerekir.

Yine Cumhuriyet'in kazanımlarına ve Atatürk ilke ve inkılaplarına son derece bağlı olmayı referans olarak gösteren, günümüzdeki açılımıyla ulusal çizgide duran bazı şairlerin de romantik bir bakış açısından sıyrılarak Türkiye'nin, Anadolu'nun gerçeklerini görerek onu bu hâliyle kabul edip onun için çözüm üretmek noktasından hareket ederek vatan temini işlediklerini görürüz.

1940'tan sonra Türk şiirinde, vatan temini Marksist bir tavır ve realist bir bakış açısıyla işleyen Nâzım Hikmet ve onun izinden gidenleri ele aldığımızda şiirlerde "enternasyonalizm, anti-nasyonalizm, proleter anlamda bir ulusçuluğa" rastlarız. Nâzım Hikmet'in "Memleketimi Seviyorum" adlı şiiri, bu anlamda Marksist bir tavırla yazılan bir şiirdir:

*Memleketim:
Ankara ovasında keçiler:
kumral, ipekli, uzun kürklerin pırıldaması.
Yağlı, ağır fındığı Giresun'un.
Al yanaklı mis gibi kokan Amasya elması,
zeytin
incir
kavun
ve renk renk
salkım salkım üzümler
ve sonra karasaban
ve sonra kara sığır
ve sonra: ileri, güzel, iyi
her şeyi
hayran bir çocuk sevinciyle kabule hazır
çalışkan, namuslu, yiğit insanlarım
yarı aç, yarı tok
yarı esir...⁶⁶*

Burada uzun uzun bahsettiği memleket sevgisi kimi zaman romantizme kaymış olsa da güzellikleri aktarırken ideolojisi onu hemen asıl mecrasına yöneltmiş ve şiirinde yine ezilen, fakir halkı; sırf bu coğrafya üstünde potansiyel bir Marksist olma ihtimali ve haya-

liyle sevdiği ortaya çıkmıştır. Yine aynı şiirin,

*Memleketim:
Bedreddin, Sinan, Yunus Emre ve Sakarya,
kurşun kubbeler ve fabrika bacaları
benim o kendi kendinden bile gizleyerek
sarkık bıyıkları altından gülen halkımın eseridir.⁶⁷*

mısralarında geçmişimize vurgu yaparak onu bugünle birleştirmesi “ulusal geçmişinden gurur duyması” anlamında yorumlamak doğru olmaz. Sadece kendi ideolojik tavrına hizmet edebilecek kişi ve olayları geçmiş olarak kabul eder, yoksa bütün tarihî şahsiyetler ve Türk tarihi onu ilgilendirmez. Nâzım Hikmet’in vatanla ilgili görüşlerini, mücadelesinde karşı çıktığı noktaları en iyi “Vatan Haini” şiiri yansıtır:

*Evet, vatan hainiyim, siz vatanperverseniz, siz yurtseverseniz,
ben yurt
hainiyim, ben vatan hainiyim.
Vatan çiftliklerinize,
kasalarınızın ve çek defterlerinizin içindekilerse vatan,
vatan, şose boylarında gebermekse açlıktan,
vatan, soğukta it gibi titremek ve sıtmadan kıvranmaksa yazın,
fabrikalarınızda al kanımızı içmekse vatan,
vatan tırnaklarıysa ağalarınızın,
vatan, mızraklı ilmühalse, vatan, polis copuysa,
ödeneklerinize, maaşlarınızsa vatan,
vatan, Amerikan üsleri, Amerikan bombası, Amerikan donanması
topuysa,
vatan, kurtulmamaksa kokmuş karanlığımızdan,
ben vatan hainiyim.
Yazın üç sütun üstüne kapkara haykıran puntolarla:
Nâzım Hikmet vatan hainliğine devam ediyor hâlâ.⁶⁸*

1940’tan sonra Türk şiirinde, vatan temini Nâzım Hikmet’in çizgisinde devam ettiren şairlerimizden biri de Ahmet Ârif’tir. Ahmet Ârif, Doğu Anadolu’lu bir şairdir. Marksist bir tavır ve realist bir bakış açısıyla Doğu Anadolu’nun ve bu yöre insanının geri kalmışlığını, “gerilla” ağzıyla şiirlerinde anlatır. O, “doğduğu topraklara ve o toprakların halkına, yiğit ve namuslu insanlara yürekten vurgun” olması dolayısıyla vatanseverdir. Lakin onun vatanı Doğu Anadolu’dur. “Vay Kurban” adlı şiirinde bu durumu şöyle ifade eder:

Vay kurban...
'Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda.'
Yiğitlik, sen cehennem olsan da bile
Fedayı kabul etmektir,
Cennet yapabilmek için seni,
Yoksul ve namuslu halka.
Bu'dur ol hikayet,
Ol kara sevda.
Seni sevmek,
Felsefedir, kusursuz.
İmandır, korkunç sabırlı.
İp'in, kurşun'un rağmuna,
Yürür, pervasız ve güzel.
Sıradağları devirir,
Akan suları çevirir,
Alır yetimin hakkını,
Buyurur, kitabınca...⁶⁹

Yine Marksist ideolojinin devamı niteliğinde sayabileceğimiz Enver Gökçe'de vatan temi realist bir tavırla karşımıza çıkar. Ancak Ahmet Ârif'te olduğu gibi bir bölge faşistliği yoktur. O, Nâzım gibi bakmaktadır memlekete ve memleket insanına. "Memleket Şarkıları" adlı şiirinde Enver Gökçe,

Sıcak tuzsuz gevreklerinizi yemişim
Alaca karanlıkta... Buca'lı işçilerim.
Unutur muyum seni
Derdini, ekmeğini bölüştüğüm
Türküleriyle bizi ağlatan memleketlim.
Karadeniz'in Rumelikarı tütünü,
Bende türküler oldu ağlamaklı,
Bende türküler oldu dizim dizim.
Doldurdum sineme, ciğerlerime,
Doldurdum derdi mihneti
Pamuk tozunu, kömür tozunu;
Memleketimin şarkıları kadar acı çektim.⁷⁰

mısralarıyla bütün memleketi kendi ideolojisiyle kucaklamaktadır.

1940 sonrası Türk şiirinde, Atatürk ilke ve inkılaplarına son derece bağlı olmayı referans olarak gösteren, günümüzdeki açılımıyla

ulusal çizgide duran bazı şairlerin Türkiye'yi, Türk insanını realist bir bakış açısıyla ele alıp vatan temini işlediklerini görürüz.

Türkiye'yi, Anadolu'yu ve Anadolu insanını zaman zaman romantik bir bakış açısıyla şiirlerinde yansıtsa da genelde realist bir gözle ele alan Cahit Külebi "Atatürk Kurtuluş Savaşında" adlı destanıyla Kurtuluş Savaşı'nı, bu savaşın önderi Atatürk'ü ve savaşın içindeki Türk insanını zaman zaman realist tablolarla ortaya koymuştur. Cahit Külebi, Anadolu'da bizzat gördüğü, yaşadığı coğrafyaları ve olayları şiirine konu etmiştir. Bu açıdan bakıldığında şiirinde Anadolu gerçeği karşımıza çıkmaktadır. "Yurdum" adlı şiirinde bunu görebilmemiz mümkündür:

*Koca koca kamyonlara binmişim.
Daha büyük şehirlerine
Okumaya gitmişim.
Eşkiyalar yolumu kesmiş,
Alacak şey bulamamışlar.
Topraklarının üstünde
Top oynamış, âşık olmuş, düşünmüş,
Ahbap edinmişim.⁷¹*

"Yurdumuz" adlı şiirinde de şair, yurdumuzun insanına, kadınlara realist bir gözle bakmaktadır:

*Ya yurdumuzun kadınları!
Hep yanık tenlidirler.
Ya yurdumuzun kadınları!
Hep yanık tenlidirler.
Hepsi de çınar gibi
Yahut veremlidirler.⁷²*

Aynı dönemde İbrahim Zeki Burdurlu da vatan temini aynı realist bakışla işlemektedir. "Vatana Doğru" adlı şiirindeki,

*Çorbayı içeceksin
Belki de kuru ekmeği
Hiç kimsenin tadmadığı bir lezzetle
Yiyeceksin,
Belki hiçbir şey yemeden
Bu yolda hiçbir şey düşünmeden
Öküzlerin peşine düşeceksin;*

*Sabah güzeldir, dilekler güzel, toprak güzeldir,
Pek yakın olan hasadın
Özlemine çekeceksin,
Çocuklarının sevimli bakışlarını,
Unutmuyacaksın,
Çarığın yırtık, urban yamalıdır,
İçin aydınlık, gözlerin dumanlıdır.⁷³*

mısralarda görüldüğü gibi Anadolu insanı sıkıntı içerisinde; ama yine de o sıkıntıları bile kendileri için mutluluk kaynağıdır.

1940 sonrası Türk şiirinde milliyetçi muhafazakâr çizgide olan, Anadolu'yu çıplak gerçekleriyle kabul eden ve şiirlerinde bu çizgide vatan temini işleyen şairlerimiz de vardır. Bu çizginin en önemli temsilcisi Yavuz Bülent Bâkiler'dir. O, "Anadolu'ya içten duygularla ve gerçekçi bir şekilde bakan Anadolu'nun güzellikleri ile acılarını bir arada yaşayan"⁷⁴ bir şairimizdir. "Türkiyem, Anayurdum, Sebebim Çarem" adlı şiirindeki,

*Ben, kağnılarla yaylılarla büyüdüm geldim
Çocuk yüreğimi yakan türküler dinleye dinleye.
Mahzun kağnılarla, nazlı yaylılarla
Ve tozlu yollarınla sevdim seni Türkiye!
O tezek topladığım kırlar, yaylalar...
Başına oturduğum, yemek yediğim atandır.
Türkiye'm, anayurdum, sebebim, çarem...
Taşına toprağına vurgunluğum bundandır...⁷⁵*

mısralarda görüldüğü gibi Anadolu gerçeğini, bu gerçeğe rağmen Anadolu'ya olan sevgisini ortaya koymaktadır. Yine aynı çizgide Anadolu'ya realist bir gözle bakan diğer bir şairimiz de Erdem Beyazıt'tır. "Sana, Bana, Vatanıma, Memleketimin İnsanlarına Dair" adlı şiirinde,

*Müslüman yürekler bilirim daha
Kızdı mı cehennem kesilir sevdi mi cennet
Eller bilirim haşin, hoyrat, mert
Alınlar görmüşüm ki vatanımın coğrafyasıdır
Her kırışığı, sorulacak bir hesabı
Her çizgisi, tarihten bir yaprağı anlatır
Bütün bunların üstüne*

*Hepsinin üstüne sevda sözleri söylemeliyim
Vatanım milletim tüm insanlar kardeşlerim*

*Sonra sen gelmelisin dilimin ucuna adın gelmeli
Adın kurtuluştur ama söylememeliyim
Cankuşum umudum canım sevgilim.⁷⁶*

görüldüğü gibi realist bir gözle vatan coğrafyasını ve insanını tasvir etmekte; ancak bütün bunlara rağmen yine de vatanını, ülkesini, insanını çok sevmekten de kendini alamamaktadır.

c)“İslamiyet’i Hareket Noktası Kabul Eden Mistik” Vatan Anlayışı: 1940 sonrası Türk şiirinde İslamiyet’i hareket noktası kabul eden mistik anlayışın en önemli temsilcisi Necip Fâzıl Kısakürek’tir. Necip Fazıl’ın şiirlerinde vatan temi İslamiyet temel çıkış noktası olacak şekilde ele alınır. “Başiboş” adlı şiirinde,

*Vatanımda sular akar başiboş;
Herkes birbirini kakar, başiboş.
Bozkırlardan topal bir tren geçer;
Çocuk, merkep, öküz bakar, başiboş.
Yanmaz da yürekler, ateşe atsan!
Bir kibrit bir orman yakar, başiboş.
Tarih, kutuplara kaçmış bir fener,
Buz denizlerinde çakar başiboş.
Yirmi dokuz harflik sözde aydınlar,
Yafta yazar, isim takar, başiboş.
Allah’ım, sen acı bu saf millete!
Akşam yatar, sabah kalkar, başiboş.⁷⁷*

mısralarıyla ülkemizin ve ülke insanımızın gerçeğini kendi dünya görüşüne göre dile getirmekte ve milletin amaçsız, başiboş bir hâlde olduğunu söylemektedir. Tabii ki onun da bu durumun halli için teklifi İslamî hayat biçimidir. Yine “Vatan” adlı şiirindeki,

*Bu dünya bir benzeyiş, bir vatani andırış;
Ve göz, görmediğine kendini inandırış!..⁷⁸*

mısralarıyla tasavvufi bir vatan anlayışını dile getirir. Yine “Mutlu” adlı şiirindeki,

*Mutlu adam, dünyayı bir acı gurbet bilen;
Öz vatan pınarından, ölümü şerbet bilen...⁷⁹*

mırsalalarıyla da dünyanın bir gurbet, öz vatanın Allah'ın yanı olduğunu belirterek asıl vatan anlayışını bize yansıtmaktadır.

SONUÇ

Vatan kavramı; İslamiyet'ten önce Türk edebiyatında, Halk edebiyatında ve Klasik edebiyatta gurbet, sıla, öte dünya anlamında ve vatanın içine düştüğü olumsuzlukları anlatmada karşımıza çıkarırken bugün kullandığımız Batılı anlamdaki vatan fikri dışında bir anlam yüklenmiştir. Batılı anlamda vatan fikri, Tanzimat sonrası Türk şiirinde Nâmık Kemal'le birlikte edebiyatımıza girmiş ve kullanılmaya başlanmıştır. Bu fikir Tanzimat'tan günümüze kadar düşünce dünyamızda meydana gelen değişiklik ve açılımlarla farklı anlam ve boyutlar kazanmıştır.

DİPNOTLAR

- 1 Hilmi Ziya Ülken, "Millî Vatan", *Vatan ve Kahramanlık Şiirleri Antolojisi*, hzl. H. Fethi Gözler, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1965, s. 13.
- 2 Ülken, *age.*, s. 13.
- 3 Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. Prof. Dr. Metin Kıratlı, TTK Basımevi, Ankara, 1991, s. 207.
- 4 Necat Birinci, *Kahramanlık Şiirleri Antolojisi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1987, s. IV.
- 5 İbrahim Kafesoğlu, *Türk Millî Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1998, s. 235.
- 6 *Age.*, s. 236.
- 7 *Age.*, s. 236-37.
- 8 *Age.*, s. 237.
- 9 *Age.*, s. 237.
- 10 Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, 15. bs., Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1992, s. 2.
- 11 Necat Birinci, *Edebiyat Üzerine İncelemeler*, Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 14.
- 12 *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, "Gurbet", Dergâh Yayınları, İstanbul, c. III, 1979, s. 378.
- 13 Agâh Sırrı Levent, *Divan Edebiyatı*, 3. bs., Enderun Kitabevi, İstanbul, 1980, s. 604.
- 14 *Age.*, s. 604.
- 15 *Age.*, s. 606.
- 16 *Age.*, s. 606.
- 17 *Age.*, s. 606.
- 18 *Age.*, s. 606.
- 19 *Türk Dili*, "Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)", TDK Yayınları, 1989, s. 126.
- 20 *Türk Dili*, agy., s. 138.
- 21 *Türk Dili*, agy., s. 150.
- 22 Bu konuda bir de doktora çalışması vardır (Tevfik Sütçü, *Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatı'nda Vatan Temi*, İstanbul Üniversitesi SBE, 2004, 660 s.)
- 23 *Türk Dili*, "Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)", TDK Yayınları, 1992, s. 114.
- 24 Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II*, 2. bs., Marmara Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1993, s. 177.
- 25 H. Fethi Gözler, *Vatan ve Kahramanlık Şiirleri Antolojisi*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1965, s. 158-159.
- 26 Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II*, s. 175.
- 27 Birinci, *age.*, s. 107.

- 28 Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, hzl. M. Ertuğrul Düzdağ, Timaş Yayınları, İstanbul, 1990, s. 181-182.
- 29 *Age.*, s. 436.
- 30 Yahya Kemal Beyatlı, *Kendi Gök Kubbemiz*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 73.
- 31 Birinci, *Edebiyat Üzerine İncelemeler*, s. 139.
- 32 *Age.*, s. 139.
- 33 *Türk Dili*, "Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)", TDK Yayınları, 1992, s. 328.
- 34 Ersoy, *age.*, s. 389-90.
- 35 Birinci, *age.*, s. 81.
- 36 Birinci, *age.*, s. 79.
- 37 Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II*, s. 180.
- 38 Tevfik Fikret, *Rûbâb-ı Şikeste*, Can Yayınları, İstanbul, 1984, s. 384.
- 39 Birinci, *age.*, s. 260.
- 40 Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri*, 11. bs., Dergâh Yayınları, İstanbul, 1991, s. 190.
- 41 *Türk Dili*, "Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)", TDK Yayınları, 1992, s. 477.
- 42 Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, c. II, 1987, s. 1113.
- 43 *Age.*, s. 1114.
- 44 İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2001, s. 34.
- 45 Ferit Rıfık Tuncor, 19 Mayıs, 23 Nisan, 30 Ağustos ve 29 Ekim Şiirleri, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 104.
- 46 Gözler, *age.*, s. 108-109.
- 47 *Türk Dili*, "Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)", TDK Yayınları, 1992, s. 666.
- 48 Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, s. 35.
- 49 Ahmet Necdet, *Yahya Kemal'den Günümüze Tematik Türk Şiiri Antolojisi*, Papirüs Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 504.
- 50 Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1992, s.10.
- 51 *Türk Dili*, "Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)", TDK Yayınları, 1992, s. 634.
- 52 Gözler, *age.*, s. 109.
- 53 Gözler, *age.*, s. 47.
- 54 Birinci, *age.*, s. 216.
- 55 Nâzım Hikmet, *Bütün Şiirleri*, YKY, 2007, İstanbul, s. 118 .
- 56 Hüseyin Nihal Atsız, *Çanakkale'ye Yürüyüş, Türkçülüğe Karşı Haçlı Seferi*, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1997.
- 57 Birinci, *age.*, s. 389.
- 58 Osman Yüksel Serdengeçti, *Serdengeçti Külliyyatı 2*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 291.
- 59 Gözler, *age.*, s. 127.
- 60 Vasfi Mahir Kocatürk, *Hayat Şarkıları-Şiirler*, Edebiyat Yayınevi, Ankara, ts., s. 52.
- 61 Âşık Veysel Şatıroğlu, *Dostlar Beni Hatırlasın-Hayatı ve Bütün Şiirleri*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 179.
- 62 Birinci, *age.*, s. 338.
- 63 Ahmet Necdet, *age.*, s. 511.
- 64 Attilâ İlhan, *Duvar*, 3. bs., Bilgi Yayınevi, Ankara, 1973, s. 63.
- 65 Dilaver Cebeci, *Bütün Şiirleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2003, s. 115.
- 66 Ahmet Necdet, *age.*, s. 42.
- 67 Ahmet Necdet, *age.*, s.42.
- 68 Nâzım Hikmet, *Son Şiirleri*, Habora Kitabevi, İstanbul 1970, s. 160.
- 69 Ataoğl Behramoğlu, *Büyük Türk Şiiri Antolojisi 2*, 6. bs., Sosyal Yayınları, İstanbul, 2001, s. 97.
- 70 Enver Gökçe, *Enver Gökçe Yaşamı Bütün Şiirleri*, 2. bs., Ayko Yayınları, Ankara, 1983, s. 42.
- 71 Cahit Külebi, *Bütün Şiirleri*, Adam Yayınları, İstanbul, 1998, s. 108.
- 72 Cahit Külebi, *Türk Mavisii*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1973, s. 59.
- 73 Gözler, *age.*, s. 46-47.
- 74 Sabahattin Çayın, "Bâkiler'in Şiirlerinde Anadolu", *Türk Edebiyatı*, S. 142, Ağustos 1985, s. 57.

- ⁷⁵ *Türk Dili*, "Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)", TDK Yayınları, 1992, s. 750.
⁷⁶ Sedat Umran - Hasan Akay, *Cumhuriyet Dönemi Şiirimizin Altın Sayfaları*, 3F Yayınları, İstanbul, 2006, s. 77.
⁷⁷ Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, İstanbul Büyükşehir Başkanlığı Yayınları, No: 46, İstanbul, ts., s. 425.
⁷⁸ Kısakürek, *age.*, s. 243.
⁷⁹ Kısakürek, *age.*, s. 94.

KAYNAKÇA

- Atsız, Hüseyin Nihal, *Çanakkale'ye Yürüyüş, Türkçülüğe Karşı Haçlı Seferi*, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1997.
 Banarlı, Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Millî Eğitim Basımevi, c. II, İstanbul, 1987.
 Behramoğlu, Ataul, *Büyük Türk Şiiri Antolojisi 2*, 6. bs., Sosyal Yayınları, İstanbul, 2001.
 Beyatlı, Yahya Kemal, *Kendi Gök Kubbemiz*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1992.
 Birinci, Necat, *Edebiyat Üzerine İncelemeler*, İstanbul, Kitabevi, 2000.
 Birinci, Necat, *Kahramanlık Şiirleri Antolojisi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1987.
 Cebeci, Dilaver, *Bütün Şiirleri*, Ötügen Neşriyat, İstanbul, 2003.
 Çağın, Sabahattin, "Bâkiler'in Şiirlerinde Anadolu", *Türk Edebiyatı*, S. 142, Ağustos 1985.
 Çamlıbel, Faruk Nafiz, *Han Duvarları*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1992.
 Enginün, İnci, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2001.
 Ergin, Muharrem, *Orhun Abideleri*, 15. bs., Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1992.
 Ersoy, Mehmet Âkif, *Safahat*, hzl. M. Ertuğrul Düzdağ, Timaş Yayınları, İstanbul, 1990.
 Gökçe, Enver, *Enver Gökçe Yaşamı Bütün Şiirleri*, 2. bs., Ayko Yayınları, Ankara, 1983.
 Gözler, H. Fethi, *Vatan ve Kahramanlık Şiirleri Antolojisi*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1965.
 Hikmet, Nâzım, *Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2007.
 Hikmet, Nâzım, *Son Şiirleri*, Habora Kitabevi, İstanbul 1970.
 İlhan, Attilâ, *Duvar*, 3. bs., Bilgi Yayınevi, Ankara, 1973.
 Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Millî Kültürü*, Ötügen Yayınları, İstanbul, 1998.
 Kaplan, Mehmet, *Şiir Tahlilleri*, 11. bs., Dergâh Yayınları, İstanbul, 1991.
 Kaplan, Mehmet, İnci Enginün, Birol Emil, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II*, 2. bs., Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1993.
 Kısakürek, Necip Fazıl, *Çile*, İstanbul Büyükşehir Başkanlığı Yayınları, No: 46, İstanbul, ts.
 Kocatürk, Vasfı Mahir, *Hayat Şarkıları-Şiirler*, Edebiyat Yayınevi, Ankara, ts.
 Külebi, Cahit, *Türk Mavisî*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1973.
 Külebi, Cahit, *Bütün Şiirleri*, Adam Yayınları, İstanbul, 1998.
 Levent, Ağâh Sırrı, *Divan Edebiyatı*, 3. bs., Enderun Kitabevi, İstanbul, 1980.
 Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. Prof. Dr. Metin Kıratlı, TTK Basımevi, Ankara, 1991.
 Necdet, Ahmet, *Yahya Kemal'den Günümüze Tematik Türk Şiiri Antolojisi*, Papirüs Yayınevi, İstanbul, 2000.
 Serdengeçti, Osman Yüksel, *Serdengeçti Külliyyatı 2*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006.
 Sütçü, Tevfik, *Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatı'nda Vatan Temi*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, 2004.
 Şatroğlu, Âşık Veysel, *Dostlar Beni Hatırlasın-Hayatı ve Bütün Şiirleri*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul, 2001.
 Tevfik Fikret, *Rübâb-ı Şikeste*, Can Yayınları, İstanbul, 1984.
 Tuncor, Ferit Rağıp, *19 Mayıs, 23 Nisan, 30 Ağustos ve 29 Ekim Şiirleri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1996.
Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, "Gurbet", Dergâh Yayınları, c. III, İstanbul, 1979.
Türk Dili, "Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)", TDK Yayınları, 1989.
Türk Dili, "Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)", TDK Yayınları, 1992.
 Umran Sedat - Akay, Hasan, *Cumhuriyet Dönemi Şiirimizin Altın Sayfaları*, 3F Yayınları, İstanbul, 2006.
 Ülken, Hilmi Ziya, "Millî Vatan", *Vatan ve Kahramanlık Şiirleri Antolojisi*, hzl. H. Fethi Gözler, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1965.